

NA MARGO MENOVANIA GEN. VIESTA ZA VELITEĽA POVSTALECKEJ ARMÁDY NA SLOVENSKU (II. ČASŤ)

IGOR BAKA

BAKA, I.: On the Appointment of Gen. Viest as the Commander of the Insurgent Army in Slovakia (Part II.). *Vojenská história*, 1, 25, 2021, pp 56-75, Bratislava.

Div. gen. Rudolf Viest belonged to the central personalities of SNU. In spite of that, his mission and activity as the commander of the insurgent army were not processed comprehensively to this day.

There are still many questions about his appointment into this function as well as his arrival to the insurgent territory. Until this day, the question why was his arrival delayed until 7 October 1944 provokes speculations. This is in spite of the fact that the insurgent command urged him basically since the beginning of September. The military historians did not even deal sufficiently with the systematic denigration of Viest's position by the pre-1989 Marxist historiography. In his contribution, the author tried to sum up the knowledge about the issue in question and explain all the relevant causes and context of the appointment of gen. Viest the commander of the insurgent army as well as the questions related to the delay of his arrival to the insurgent territory.

Keywords: military history. Slovakia. World War 2. General Viest – Commander of the insurgent army in Slovakia.

Dňa 19. septembra čs. rozhlasové vysielanie v Londýne informovalo o menovaní div. gen. Rudolfa Viesta do funkcie veliteľa 1. armády spolu so zmenami v čs. vláde. Táto skutočnosť podľa hlásenia styčného dôstojníka čs. ministerstva národnej obrany (MNO) pri Čs. armáde na Slovensku mj. del. Jaroslava Krátkeho pobúrila povstalecké vedenie, keďže čs. vláda k týmto krokom pristúpila bez predchádzajúcej konzultácie so Slovenskou národnou radou (SNR). Tá nebola s najväčšou pravdepodobnosťou oboznámená ani s rozkazom o zriadení a kompetenciách 1. armády z 19. septembra. SNR preto 21. septembra žiadala vysvetlenie uvedených správ londýnskeho rozhlasu, a to vzhľadom na predchádzajúce proklamácie čs. vlády o potrebe vzájomnej spolupráce a koordinácii činnosti pre potreby Povstania.¹ Predmetom kritiky zo strany SNR teda nebol samotný akt menovania Viesta do funkcie veliteľa povstaleckej armády. S tým predsa súhlasila už v predchádzajúcom období. S najväčšou pravdepodobnosťou ju však znepokojoval fakt, že čs. vláda s ňou vôbec nekonzultovala pôsobnosť a úlohy veliteľa 1. armády. Na SNR pravdepodobne prekvapujúco zapôsobil tiež informácia o Viestovom odvolaní z čs. vlády v Londýne. Nepriamo to na jej zasadnutí dňa 22. septembra pripustil čs. minister spravodlivosti Jaroslav Stránský, keď konštatoval, že „je pravda, že z NR žádali určité věci; chtěli, aby přijel Viest, ale ne aby vystoupil z vlády.“² Čs. vláda vo svojej odpovedi z 25. septembra napriek tomu vysvetlila, že gen. Viest vymenovala za veliteľa 1. armády na základe priamej žiadosti velenia povstaleckej armády „zo dňa 1. sept. a k reklamácii zo dňa 5. a 11. sept.“ Zdôvodnila tiež jeho odvolanie z čs. vlády

¹ PREČAN, Vilém. (ed.) *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava 1965, dokument (dok.) 333, s. 554, depeša SNR so žiadosťou o vysvetlenie zmien v čs. vláde a o korektúru rozhlasových komentárov z 21. 9. 1944. Krátkeho reakciu z 22. 9. pozri v poznámke 1 k predmetnému dokumentu.

² *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. IV. 2 (červenec – prosinec 1944)*. Praha 2015, zápis o 159. schůzi čs. vlády v Londýne z 22. 9. 1944, s. 337.

a odmietla informácie o rekonštrukcii vlády. Odvolanie div. gen. Sergěja Ingra z funkcie čs. ministra národnej obrany zdôvodnila jeho snahou koncentrovať sa na funkciu hlavného vojenského veliteľa, čo si podľa nej vyžiadali presun 1. čs. samostatnej obrnenej brigády do Francúzska, ako aj boje v Karpatoch a na Slovensku. Nevymenovanie nového ministra národnej obrany (MNO mal dočasne viesť minister zahraničných vecí Jan Masaryk) čs. vláda zdôvodnila optimisticky tým, že v krátkom čase očakáva vytvorenie domácej vlády.³

Otázny je tiež postoj SNR k názvu povstaleckej armády. V odbornej literatúre sa dodnes uvádza, že od 30. septembra bol na základe nariadenia čs. prezidenta jej oficiálny názov 1. čs. armáda na Slovensku. Toto tvrdenie sa odvoláva na spomienkovú prácu náčelníka štábu povstaleckej armády Júliusa Noska.⁴ V dobových rozkazoch veliteľstva povstaleckej armády sa skutočne v tento deň pred názov armády po prvýkrát pridala rímska číslica I, ktorá bola 3. októbra nahradená jej arabským ekvivalentom.⁵ Začiatkom októbra sa aj brig. gen. Ján Golian začal podpisovať ako veliteľ 1. čs. armády na Slovensku, čo okamžite akceptoval aj jeho nástupca div. gen. Viest. Predstavitelia čs. vlády v Londýne, ako aj hlavný veliteľ čs. brannej moci, však v korešpondencii s velením povstaleckej armády naďalej (aj po príchode gen. Viesta) používali termín 1. armáda. Z tohto dôvodu je nepravdepodobné, že by samotný prezident republiky nariadil používanie názvu 1. čs. armáda na Slovensku. Možno predpokladať, že vzhľadom na „revolučný“ charakter doby velenie armády po zverejnení rozkazu o vytvorení 1. armády jednoducho len pridalo pred už zaužívaný názov Čs. armáda na Slovensku číslicu I, resp. 1.

Súhlas ZSSR s presunom gen. Viesta do Banskej Bystrice vo funkcii veliteľa povstaleckej armády, samozrejme, privítalo predovšetkým jej velenie v Banskej Bystrici. Potvrdzuje to už Golianova depeša čs. ministromi národnej obrany div. gen. Ingrovi zo 14. septembra, v ktorej konštatoval, že „*ustanovenie gen. Viesta a jeho príchod na Slovensko my vojaci vítame*.“ U Ingra zároveň urgoval „*o skoré oznámenie jeho priletu* (Viesta – pozn. I. B.),...*aby ho mohli privítať i jeho bratia, ktorí sú i s rodinami v našom priestore*.“⁶ O deň neskôr už príchod Viesta a predovšetkým sľúbenej 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády v ZSSR urgovala aj SNR, a to vzhľadom na zhoršujúcu sa vojenskú situáciu na povstaleckom území: „*Gen. Viest nech príde s čs. jednotkami z Ruska. Opakujeme znova naliehavú žiadosť*.“⁷ SNR síce urgovala aj presun čs. jednotiek, nijako tým však nepodmieňovala príchod gen. Viesta, ako uvádzal vo svojom svedectve Gustav Husák.⁸ Jeho tvrdenie, že velenie povstaleckej armády pôvodne žiadalo o vyslanie gen. Viesta bez vedomia SNR, však vylúčiť nemožno. Husák však akosi zabudol, že prvé oficiálne dokumenty velenia povstaleckej armády, ktoré sa zaštitili autoritou gen. Viesta, vyšli ešte predtým, ako sa konštituovala ilegálna SNR ako oficiálny politický orgán v Banskej Bystrici.

Dňa 17. septembra náčelník Čs. vojenskej misie v ZSSR brig. gen. Heliodor Píka informoval čs. MNO v Londýne, že v noci sa pravdepodobne začne presun 2. čs. paradesantnej brigády (podľa meteorologických podmienok), dlho očakávaný odchod gen. Viesta však

³ PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 354, s. 580, odpoveď čs. vlády na dopyt SNR....z 25. 9. 1944.

⁴ NOSKO, Július. *Takto bojovala povstalecká armáda*. Bratislava 1994, s. 132.

⁵ Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, f. Zbierka č. 9. Československá armáda v SNP 1944, škatuľa (šk.) 2, archívna jednotka (arch. j.) 3/30, dôverný rozkaz č. 26 Veliteľstva I. čs. armády na Slovensku z 30. 9. 1944; arch. j. 3/33, dôverný rozkaz č. 29 Veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku z 3. 10. 1944.

⁶ Archív Múzea SNP (AM SNP) Banská Bystrica, fond (ďalej f.) VII., materiály R. Viesta.

⁷ AM SNP Banská Bystrica, f. VII., materiály R. Viesta.

⁸ Tieto argumenty Husák použil už v správe pre moskovské vedenie KSČ z februára 1945. PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 576, s. 968, správa G. Husáka o prípravách, priebehu a výsledkoch SNP určená pre zahraničné vedenie KSČ v Moskve.

mal nasledovať až po jej presune. Ten mal trvať približne tri noci.⁹ Presun brigády však komplikoval fakt, že jej časť sa v tom čase ešte stále nachádzala na fronte. 2. paradesantný prapor sa síce do určeného priestoru presunul už 18. septembra, 1. paradesantný prapor s posilovými prostriedkami však skončil boje v Karpatoch až 19. septembra. Veliteľ 2. čs. paradesantnej brigády plk. Vladimír Přikryl preto požiadal sovietskú stranu o odklad presunu jeho jednotiek o dva dni. Ten chcel využiť okrem odpočinku na ich zorganizovanie, doplnenie výzbroje a výstroja. Po ťažkých bojoch v Karpatoch sa prvé jednotky brigády postupne do 22. septembra sústredili v Króscienku, kde sa mali pripraviť na okamžitý odlet na Slovensko. Veliteľ 1. ukrajinského frontu maršal Ivan S. Konev s týmto odkladom súhlasil. V dôsledku zlého počasia však bol presun prvých dvoch skupín brigády posunutý na noc z 23. na 24. septembra. Ani tento odlet sa však pre zlé počasie nakoniec neuskutočnil.¹⁰

V súvislosti s vytvorením Veliteľstva 1. armády sa riešila aj otázka ponechania Veliteľstva čs. vojenských jednotiek v ZSSR. Podľa hlásenia náčelníka Čs. vojenskej misie v ZSSR brig. gen. Píku pre hlavného veliteľa čs. brannej moci div. gen. Ingra z 24. septembra „*veliteľstvo čs. jednotiek popri zbore nedá sa udržať - ťažko ponechať za veliteľa všetkých jednotiek v ZSSR Kratochvíla, ktorý v očiach soviетov sklamal.*“ Reagoval tak na odvolanie brig. gen. Jana Kratochvíla sovietskym velením z funkcie veliteľa 1. čs. armádneho zboru v ZSSR krátko po začiatku Karpatsko-duklianskej operácie (KDO) a jeho vystriedanie brig. gen. Ludvíkom Svobodom 11. septembra 1944. Píka pritom navrhoval podriadiť dočasne náhradný pluk a školy pod svoj úrad náčelníka Čs. vojenskej misie v ZSSR dovtedy, kým sa nebudú môcť presťahovať na čs. územie, kde by sa podriadili veliteľovi oslobodeného územia. Odvolanie Kratochvíla bez vyžiadania súhlasu čs. MNO a prezidenta pritom ešte vyzdvihlo aj v očiach samotného Píku význam Veliteľstva 1. armády. V uvedenom hlásení z 24. septembra v tejto súvislosti navrhoval: „*Po zlúčení sovietského frontu s našim frontom na strednom Slovensku všetky čs. vojenské útvary na fronte podriaďiť veliteľovi 1. armády gen. Viestovi (t. j. miestne slovenské a partizánske útvary, 1. čs. zbor a let. pluk), ktorý bude operatívne podliehať Hlavnému veleniu ČA (Červenej armády – pozn. I. B.) (resp. veliteľovi frontu). Takto zbor bude vyňatý z priamej podriadenosti velenia ČA.*“ Píka na druhej strane nevidel dôvod, aby za danej situácie na Slovensko odišla vládna delegácia na čele s veliteľom oslobodeného územia div. gen. Antonínom Hasalom-Nižborským. Gen. Ingrovi otvorene napísal, že na Slovensku „budú príťažou“. Čo sa týka gen. Kratochvíla, toho navrhoval prideliť gen. Hasalovi ako zástupcu, alebo ako veliteľa novej divízie.¹¹ Gen.

⁹ Vojenský ústredný archív – Vojenský historický archív (VÚA – VHA) Praha, f. Československá vojenská mise v SSSR (Čs. VM – SSSR), šk. 26, signatúra (sig.) 188/1/26, depeša gen. Píku ministrom Ingrovi zo 17. 9. 1944, s. 202.

¹⁰ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádny zbor v ZSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inventárne číslo (inv. č.) 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 12 k 23. 9. 1944 – 17. 00 hod.; STANISLAV, Ján. Sovietsky vzdušný most a SNP. In *SNP 1944. Vstup Slovenska do demokratickej Európy. Materiály z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP* 8. – 10. jún 1999, Múzeum SNP, Banská Bystrica 1999, s. 168–169.

¹¹ Hlavné veliteľstvo čs. brannej moci nakoniec po analýze činnosti gen. Kratochvíla na začiatku Karpatsko-duklianskej operácie nepriamo uznalo vojenské dôvody na jeho odvolanie. Podľa analýzy z 20. 2. 1945 „a, Počiatkové rozkazy zboru na presun do miesta prvého určenia boli vydané bez akejkoľvek znalosti situácie ruských jednotiek i nepriateľa. Veliteľ zboru nepodnikol nič, aby vošiel do styku s ruskými jednotkami na fronte, kde mal byť zbor zasadený do útoku. Preto bol zasadený do neznáma. b, Útok bol zasadený na širokom fronte slabými silami s nevyužitím posilujúcich prostriedkov a bez riadnej prípravy, teda predčasne; nemal nikde sústredenie prostriedkov. c, Veliteľ zboru pravdepodobne nemal vplyv na vedenie boja.“

Naozaj je vina na veliteľovi zboru, že zasadenie do útoku i vedenie boja bolo uskutočnené z neznalosti velenia zboru a pridelených posilujúcich prostriedkov.“ BYSTRICKÝ, Jozef. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska. 1. čs. armádny zbor v ZSSR a jeho účasť na oslobodzovaní Slovenska v rokoch 1944 – 1945. V/2/1*. Bratislava 2014, dok. 7, s. 66–67, depeša gen. Píku hlavnému veliteľovi čs. brannej moci gen. Ingrovi z 24. 9. 1944; dok. 58, s. 247–252. Prehľad o činnosti a bojoch 1. čs. armádneho zboru v ZSSR v dňoch

Ingr v nedatovanej odpovedi upozornil, že Píkov návrh zodpovedal tomu, čo mu sám naria-
dil vyjednať so sovietskym velením. Vyslovil preto súhlas s podriadením 1. čs. armádneho
zboru v ZSSR aj s 1. čs. samostatným stíhacím leteckým plukom veliteľovi 1. armády a s jej
operatívnym podriadením sovietskemu veleniu. Náhradný pluk a školy gen. Ingr na Píkov
návrh podriadil náčelníkovi Čs. vojenskej misie v ZSSR, a to dovtedy, kým sa nepremiest-
nia na oslobodené územie Československej republiky.¹²

Z Moskvy napokon Viest odletel 19. septembra. Nepristál však priamo na povstaleckom
území, ale v Ľvove, kde sa mal zdržať dva – tri dni. Jeho príchod na letisko Tri duby sa pred-
pokladal 21. – 22. septembra 1944.¹³ V Ľvove mal Viest prerokovať požiadavky a potreby po-
vstaleckého velenia. Podľa inštrukcií hlavného veliteľa čs. brannej moci gen. Ingra z 19. – 20.
septembra, zaslaných gen. Píkovi, bolo jeho úlohou dohodnutie podriadenia 1. čs. armádneho
zboru v ZSSR aj s 1. čs. samostatným stíhacím leteckým plukom veliteľovi 1. armády. Požia-
davku jednotného velenia nad všetkými čs. jednotkami na východe pritom čs. MNO zdôvodňo-
valo údajným sovietskym príslubom (ktorý však nepotvrdzujú žiadne známe dokumenty), že
na povstaleckom území bude nasadený celý 1. čs. armádny zbor spolu s 1. čs. samostatným stí-
hacím leteckým plukom. Viest mal so sovietskym velením prerokovať tiež alternatívu použitia
zboru alebo jeho časti mimo pôsobnosti 1. armády. Odlúčené jednotky mali aj v takomto prípa-
de zostať v podriadení 1. armády, okrem ich materiálneho zabezpečenia a operačného nasade-
nia. 1. armáda mala byť podľa čs. MNO v Londýne podriadená po stránke operačnej a materi-
álnej pod sovietske velenie, v ostatných otázkach mala byť podriadená Hlavnému veliteľstvu
čs. brannej moci. Čo sa týka 2. čs. paradesantnej brigády v ZSSR, po splnení jej úloh na Slo-
vensku sa malo dohodnúť jej ďalšie použitie v bojoch na území Čiech a Moravy. Viest mal tiež
urgovať ďalšie materiálne zabezpečenie, ale tiež proviant (pokiaľ ho nebude možné zabezpe-
čiť na Slovensku), zdravotnícky materiál a 50-tisíc kusov výstroja pre povstaleckú armádu.¹⁴

Ďalšie zdržanie Viestovho presunu (a s ním aj celej 2. čs. paradesantnej brigády) na po-
vstalecké územie však čoraz viac znepokojovalo samotného gen. Goliana. Dokazuje to aj
jeho depeša do Londýna z 20. septembra, v ktorej zisťoval, prečo ešte nedorazili. Znovu tu
tiež upozorňoval na kritickú vojenskú situáciu na povstaleckom území, ako aj na viaznutie
materiálneho zásobovania zo sovietskej strany.¹⁵ V nadväznosti na Golianovu depešu infor-
moval Píka Londýn už 22. septembra, že Viestovo zdržanie spôsobilo jeho rokovanie s mar-
šalom Konevom 21. septembra v poľskom meste Przemyśl. Na Slovensko mal priletieť už
nasledujúci deň spolu s prvými jednotkami 2. čs. paradesantnej brigády.¹⁶ Ani tento termín
sa však neukázal ako reálny. Na druhej strane 22. septembra čs. MNO súhlasilo s odoslaním
pplk. Jana Pernikára do štábu gen. Viesta.¹⁷

od 4. do 9. 9. 1944 pod velením brig. gen. J. Kratochvíla....Gen. Kratochvíl bol medzitým od 1. 10. 1944
pridelený k Veliteľstvu oslobodeného územia v Chuste a neskôr v Košiciach.

¹² PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c.d., dok. 269, pozri poznámku 2 k dok. 315, s. 535.

¹³ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 188/1/26, depeša gen. Píku pre ministra Ingra z 18. 9.
1944, s. 204.

¹⁴ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 188/1/26, depeša hlavného veliteľa Ingra pre gen. Píku
z 19. – 20. 9. 1944, s. 418. Depešu pozri tiež PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c.d., dok. 315,
s. 534–535.

¹⁵ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša hlavného veliteľa Ingra pre gen. Píku
z 21. 9. 1944, s. 221.

¹⁶ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša gen. Píku pre hlavného veliteľa Ingra
22. 9. 1944, s. 226.

¹⁷ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša hlavného veliteľa Ingra pre gen. Píku
z 22. 9. 1944, s. 227.

Dňa 23. septembra 1944 odleteli z Moskvy cez Ľvov do Krosna tiež členovia vládnej delegácie na čele s vládnym delegátom pre oslobodené územie Františkom Němcem a veliteľom oslobodeného územia div. gen. Antonínom Hasalom-Nižborským. Podľa gen. Píku ich presun na Slovensko mal prebehnúť 24. alebo 25. septembra, pravdepodobne spolu s gen. Viestom a jeho sprievodom.¹⁸ Ani tento termín sa však pre zlé počasie uskutočniť nepodarilo.

Medzitým, dňa 23. septembra, gen. Viest už aj v prítomnosti čs. vládnej delegácie v Króscienku vyznamenal príslušníkov 2. čs. paradesantnej brigády za ich účasť v KDO. Následne v noci z 23. na 24. septembra mal spolu s prvou skupinou vojakov parabrigády odletieť z hlavného letiska v Krosne na povstalecké územie. Tento let sa však (ako už bolo uvedené) pre nepriaznivé počasie neuskutočnil. Odletieť mal tiež brig. gen. Bohumil Boček (krycie meno Chodský).¹⁹

Situáciu okolo presunu čs. vojakov v nasledujúcich dňoch začalo komplikovať zhoršené počasie v Karpatoch. Prví vojaci v rámci 95-členného predvoja 2. čs. paradesantnej brigády tak na Slovensko napriek veľmi zlej viditeľnosti dorazili až v noci z 26. na 27. septembra.²⁰ Gen. Viest však medzi nimi chýbal. Jeho odlet bol naplánovaný na nasledujúci deň, teda na 27. septembra. Spolu s ním mal odletieť tiež gen. Boček. Všetky naplánované odlety však boli vo večerných hodinách zrušené, a to opäť pre nepriaznivé počasie.²¹ Dodnes nie je jasné, prečo Viest neodletel už s prvou skupinou 26. septembra, v ktorej bol aj samotný veliteľ parabrigády plk. Příkryl. Pravdepodobne to však zavinilo zlé počasie, v dôsledku ktorého bola časť pôvodne naplánovaných letov odložená na nasledujúci deň.²²

Velenie povstaleckej armády v tom čase čelilo rastúcej kritike situácie v armáde. Tej sa chopili najmä komunisti, ktorí sa usilovali posilniť svoj vlastný vplyv v nej. Ich tlak sa vystupňoval už krátko po ústupe povstalcov z Turca na mimoriadnom zasadnutí SNR 23. septembra.²³ Podľa hlásenia spravodajského dôstojníka mjr. Krátkeho tu komunisti poukazovali na nedostatok dôstojníkov a ich nízku bojovú úroveň. Podľa Husákovho svedectva komunisti vojakov obviňovali zo zbabelosti, neschopnosti a nerešpektovania príkazov a smerníc SNR a dohadovaním sa s „londýnskou generalitou“. Predstavitelia Komunistickej strany Slovenska (KSS) preto navrhovali, aby sa SNR obrátila na velenie Červenej armády, aby na povstalecké územie poslalo skúsených sovietskych dôstojníkov, ktorí by pomohli zvládnuť kritickú situáciu na fronte. Podľa Krátkeho tu predstavitelia KSS navrhovali, aby

¹⁸ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša gen. Píku pre hlavného veliteľa Ingra 23. 9. 1944, s. 230.

¹⁹ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 12 k 23. 9. 1944 – 17. 00 hod.

²⁰ V operačnej zvodke č. 16 z 2. čs. paradesantnej brigády z 27. 9. sa v tejto súvislosti konštatuje, že „startování skončilo v 22. 00 hodin“. V hlásení z predchádzajúceho dňa o 17. 00 hod. sa okrem toho konštatuje, že jednotky prvých dvoch skupín zatiaľ v dôsledku zlého počasia stále neodleteli. VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 15 a 16 z 26. a 27. 9. Bližšie pozri STANISLAV, Ján – KLABNÍK, Viliam. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*. 3. zväzok. Bratislava 2003, s. 180. BURSA, Stano. *Operácie sovietskeho dial'kového letectva nad Slovenskom v rokoch 1944/45. Časť 2: Furmani*. Krakow 2019, s. 85-95.

²¹ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 16 z 27. 9. 1944.

²² Podľa operačnej zvodky č. 16 z 27. 9. 1944 zostalo na hlavnom letisku v Krosne 14 a pomocnom 30 lietadiel, ktoré mali pôvodne odletieť už 26. 9. večer.

²³ O zvolaní tohto zasadnutia, ktoré sa malo venovať výlučne vojenským otázkam, sa rozhodlo na 7. zasadnutí SNR 22. 9. 1944. RÁKOŠ, Elo (ed.). *Slovenské národné orgány v dokumentoch I. Obdobie Slovenského národného povstania*. Bratislava 1977, s. 47, zápisnica zo 7. zasadnutia SNR konaného 22. 9. 1944.

sovietski dôstojníci prevzali výkonnú vojenskú moc a riadenie operácií na Slovensku. Tento návrh však nakoniec podľa neho zablokoval protinávrh nekomunistického bloku, ktorý sa vyslovil za urýchléné požiadanie o presun 2. čs. paradesantnej brigády v ZSSR pod velením gen. Viesta.²⁴ Krátky síce nebol priamym účastníkom rokovaní, snahu komunistov prizvať sovietskych dôstojníkov do vedenia armády vo svojich spomienkach nepriamo potvrdil aj samotný Husák, aj keď túto predstavu bližšie nešpecifikoval.²⁵ Korešpondujú s tým aj slová ďalšieho komunistu Jána Mazúra, ktorý spustil kritiku na adresu armády už počas zasadnutia SNR 22. septembra. Obvinil ju tu zo zbabelosti a omylov, ktoré sa podľa neho podpísali pod ústup povstalcov z Turca. Otvorene preto pohrozil, „že ak sa behom 24 hodín neurobí príslušná náprava, zasadí sa o to, aby sovietski dôstojníci boli zaradení do našej armády a prevzali velenie nad našimi jednotkami.“²⁶ Čs. komunisti sa v tejto záležitosti neskôr obrátili aj priamo na Moskvu. Potvrdzuje to žiadosť K. Šmidkeho zo 6. októbra adresovaná priamo Georgiovi Dimitrovovi, ktorý stál na čele oddelenia medzinárodných informácií Ústredného výboru Všeľvazovej komunistickej strany (boľševikov). V nej otvorene konštatoval, že „veliteľství, štáb armády a důstojníci nejsou spôsobilí vésti vojsku. Jest nutno neprodleňe posílit velení i štáb armády zkušenými veliteli rudé armády.“²⁷ Do akej miery (a či vôbec) však slovenskí komunisti túto svoju iniciatívu spájali priamo aj s osobou gen. Viesta ako veliteľa povstaleckej armády, zostáva otáznе.

Hlavné veliteľstvo čs. brannej moci medzitým špecifikovalo pôsobnosť, podriadenie a úlohy veliteľa 1. armády. Ten mal podliehať priamo hlavnému veliteľovi čs. armády a podľa jeho rozkazov mal viesť vojenské operácie na území Slovenska. Na povstaleckom území mu mali podliehať všetky veliteľstvá, útvary, úrady a ústavy, a to po všetkých stránkach. Jeho úlohou bolo prevedenie mobilizácie podľa rozkazu čs. prezidenta. Do činnnej vojenskej služby však nemal pripustiť osoby nemeckej a maďarskej príslušnosti a ani osoby, ktoré zradili Československú republiku, boli dobrovoľne v službách nepriateľa alebo boli pochybnej štátnej spoľahlivosti. Veliteľ 1. armády mal v zmocnení prezidenta republiky prepožičiavať Čs. medailu za chrabrosť pred nepriateľom a za zvlášť vynikajúce činy Čs. vojnový kríž 1939. Dovtedy, kým nedôjde k vymenovaniu veliteľov spadajúcich do právomoci prezidenta republiky, ministra národnej obrany a hlavného vojenského veliteľa, poveroval veliteľ 1. armády dočasným velením vhodných dôstojníkov.²⁸ Hlavný vojenský veliteľ tiež na veliteľa 1. armády preniesol právomoc zriaďovať a rušiť poľný súd na území vyhlásenom za pole a právo vyhlásiť a zrušiť stanné právo pre oblasť poľa a jeho časti.²⁹

Je prirodzene otáznе, do akej miery tieto opatrenia korešpondovali s predstavou SNR, ktorá podľa deklarácie z 1. septembra prebrala zákonnú a výkonnú moc na Slovensku. Možno však predpokladať, že táto výsostne vojenská otázka nebola v tomto smere pre jej pred-

²⁴ HUSÁK, Gustav. *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1969, s. 376-377; PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 378, s. 605, správy styčného a spravodajského dôstojníka mjr. Krátkeho hlavnému veliteľovi gen. Ingrovi z 30. 9. a 2. 10. 1944.

²⁵ „Ludové síly sú aj v armáde zdravé a antifašistické, je dosť aj statočných dôstojníkov, potrebujeme však schopné a energické vedenie. Preto žiadame pozvať sovietskych dôstojníkov.“ HUSÁK, G. *Svedectvo*, c. d., s. 377.

²⁶ RÁKOŠ, E. (ed.) *Slovenské národné orgány v dokumentoch*, c. d., s. 46, zápisnica zo 7. zasadnutia SNR konaného 22. 9. 1944; SYRNÝ, Marek. *Slovenskí komunisti v rokoch 1939 – 1944. Náčrt dejín Komunistickej strany Slovenska v odboji a v Povstaní*. Banská Bystrica 2013, s. 168.

²⁷ VHA Bratislava, f. č. 10. Zbierka SNP, arch. j. 144, K. Šmidke Dimitrovovi 6. 10. 1944.

²⁸ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša hlavného veliteľa Ingra gen. Píkovi z 24. 9. 1944, s. 236-237; opis výnosu ministra národnej obrany /č.j. 1803 – Dôv. 1.odděl. ŠVBM 1944:/, s. 263.

²⁹ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, opis rozkazu hlavného veliteľa, s. 264.

stavitel'ov až taká prioritná, na rozdiel od snahy, ktorú Londýn sledoval v prípade vládnej delegácie na čele s ministrom Němcem. Tá mala podľa pôvodnej Československo-sovietskej dohody o pomere medzi čs. správou a sovietskym hlavným velením po vstupe sovietskych vojsk na čs. územie z 8. mája 1944 prevziať správu oslobodeného územia v mene čs. vlády v Londýne. Až v dôsledku tlaku SNR bola jej úloha „degradovaná“ na styčný orgán s čs. prezidentom a čs. vládou v Londýne. SNR sa svojich právomocí nijako nehodlala vzdať, o čom svedčí už tajné zasadanie jej pléna z 29. septembra, ktoré jednomyselne prijalo uznesenie o vzájomných vzťahoch medzi vedením domáceho a zahraničného odboja, ako aj jej pomeru k vládne delegátovi. SNR si tu naďalej nárokovala vedenie domáceho odboja na základe svojej deklarácie z 1. septembra. Londýnskej vláde prenechávala len vedenie zahraničného odboja a zastupovanie štátu v zahraničných vzťahoch voči Spojencom. Deklarovala svoju podporu spoločnému čs. štátu na základe princípu rovný s rovným. Odmietla stanovisko čs. vlády k postaveniu vládneho delegáta, keďže nereflektovalo situáciu, ktorá sa vyvinula po vypuknutí Povstania. Odmietla tiež jeho nadradené postavenie voči domácejmu odboju, ktoré považovala za nedemokratické.³⁰

Čs. vládu v Londýne už v tomto čase čoraz viac znepokojovalo neustále oddaľovanie presunu gen. Viesta a vládnej delegácie, napriek tomu, že čs. MNO bolo informované o príčinách, ktoré znemožňovali ich odlet. Podľa depeše gen. Píku z 27. septembra gen. Viest čakal aj s delegáciou ministra Němca a jednotkami 2. čs. paradesantnej brigády na letisku, keďže nepriaznivé počasie v Karpatoch naďalej znemožňovalo ich odlet.³¹ Na rokovaní čs. vlády 29. septembra túto otázku otvoril jeden zo Slovákov, minister poľnohospodárstva Ján Lichner, podľa ktorého by mala Viestova prítomnosť v Banskej Bystrici eminentný vojenský, ako aj psychologický význam. Navrhol preto, aby MNO urgovalo jeho príchod.³² Gen. Ingr následne ešte v tento deň pripravil depešu pre gen. Píku, v ktorej ho vyzval (pokiaľ má rádiospojenie) inštruovať gen. Viesta, aby nečakal na presun parabrigády. Presun jednotlivca totiž považoval za ľahšie uskutočniteľný, ako zložitý transport celých jednotiek. Podľa ručne dopísanej poznámky na dokumente citovanej depeše, vybavil Píka túto žiadosť telegramom zaslaným gen. Viestovi vo večerných hodinách 1. októbra 1944.³³ V reakcii na urgovanie Viestovho presunu Píka v depeši z 30. septembra zároveň upozorňoval, že presun naďalej komplikovalo zlé počasie, ktoré znemožňovalo pristávanie lietadiel. Píka napriek tomu konštatoval, že gen. Viest „*snad dnes bude na mieste*“.³⁴

Na druhej strane odklad presunu na Slovensko Viest využil na ďalšie rokovanie s maršalom Konevom, ktoré sa uskutočnilo 1. októbra 1944. Toho Viest žiadal o urýchlený prevoz 2. čs. paradesantnej brigády, o dodanie pohonných hmôt, streľiva, bômb pre 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk (od 17. 9. pôsobiaci na povstaleckom území), protitankových a pro-

³⁰ PREČAN, V. (ed.) *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 372, s. 600-601, zápisnica z tajného zasadnutia SNR; FALŤAN, Samuel. Slovenské národné povstanie a jeho problémy. In *Slovenské národné povstanie roku 1944. (Sborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938 – 1945)*. Bratislava 1965, s. 280-281; HRBEK, Jaroslav – SMETANA, Vít – KOKOŠKA, Stanislav – PILÁT, Vladimír – HOFMAN, Petr. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944 – 1945. Svazek I*. Praha 2009, s. 295. RYCHLÍK, Jan. *Česi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914 – 1945*. Bratislava 1997, s. 242-249.

³¹ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 188/1/26, depeša gen. Píku pre hlavného veliteľa Ingra z 27. 9. 1944, s. 45.

³² *Zápisy ze schůzi československé vlády*, c. d., zápis o 160. schůdzi čs. vlády v Londýne z 29. 9. 1944, s. 360.

³³ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša hlavného veliteľa Ingra pre gen. Píku z 29. 9. 1944, s. 276.

³⁴ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM – SSSR, šk. 26, sig. 187/1/26, depeša gen. Píku pre hlavného veliteľa Ingra z 30. 9. 1944, s. 277.

tipechotných mín, protitankových pušiek. Viest žiadal tiež dodanie ďalšej leteckej jednotky „šturmovikov“³⁵ s precvičenými pilotmi slovenskej armády.³⁶ Na všetky tieto žiadosti Viest dostal kladnú odpoveď. V neskoršom hlásení pre hlavného veliteľa čs. brannej moci div. gen. Ingra z 15. októbra Viest konštatoval, že dodávky požadovaného materiálu včítane prevozu 2. čs. paradesantnej brigády sa realizovali, sľubovaná čs. letecká jednotka sa však už do pádu Banskej Bystrice koncom októbra 1944 na povstalecké územie nedostala. Nebolo to však ani možné, keďže v tom čase ešte ani nebola vytvorená.³⁷ Konevovi tiež Viest navrhol vyslať na povstalecké územie aj menšiu jednotku Červenej armády, predovšetkým nejaký špeciálny útvar a prípadne tiež prápor pechoty. Argumentoval pritom morálnym významom takéhoto kroku. Konev tento návrh neodmietol, poukázal však na ťažkosti prevozu jednotiek pomocou vzdušného mosta. Zaviazal sa však záležitosť predostrieť sovietskej vláde do Moskvy, navrhoval ju zároveň riešiť na základe medzivládnej dohody.³⁸

Samozrejme, s ohľadom na neustále odkladanie presunu gen. Viesta, ako aj 2. čs. paradesantnej brigády na Slovensko, možno špekulovať, do akej miery sa pod tieto skutočnosti podpísali prípadné protichodné záujmy sovietskeho velenia. Toto vysvetlenie sa ponúka v súvislosti so snahou čs. vlády a MNO posilniť si prostredníctvom veliteľa 1. armády svoj vplyv na usmerňovanie vojenského, ale aj politického vývoja na povstaleckom území. Čs. MNO sa okrem toho nijako netajilo snahou posilniť svoj vplyv v radoch čs. vojska na Výchoďte na úkor sovietskych orgánov.

Oficiálne dokumenty čs. vojenskej proveniencie však tieto domnienky nepotvrdzujú. Zdržanie Viesta ako aj samotnej parabrigády sa, naopak, ešte začiatkom októbra zdôvodňovalo zlým počasím. Potvrdzujú to každodenné operačné zvodky 2. čs. paradesantnej brigády, podľa ktorých odlet lietadiel komplikovali nepriaznivé poveternostné podmienky v mieste pristátia.³⁹ Treba zdôrazniť, že počasie zohrávalo pri preprave jednotiek rozhodujúcu rolu aj preto, lebo letecká činnosť sa mohla uskutočňovať len v nočných hodinách. Situáciu okrem hmly nad povstaleckým územím začiatkom októbra skomplikovalo aj nepriateľské delostrelectvo, ktorého aktivita znemožňovala prípadné využitie hlavného letiska v Krosne. Hmla však nakoniec 1. októbra znemožnila aj odlet lietadiel z vedľajšieho letiska, napriek tomu, že niektoré jednotky do neskorej noci čakali nastúpené v lietadlách.⁴⁰ V nasledujúcich dňoch sa zhoršilo aj počasie v samotnom Krosne, kde sa v dôsledku dažďa tvorilo blato a úplne rozmočili cesty. Keďže letiská nemali betónové vzletové a pristávacie dráhy, 3. októbra museli v dôsledku bahňitého terénu zastaviť akúkoľvek činnosť.⁴¹

Odklad presunu parabrigády a čs. vládnych a vojenských predstaviteľov sa zdôvodňoval nepriaznivým počasím aj v oficiálnych dokumentoch určených čs. vláde v Londýne. Vyplyva to tak z uvedených depeší, ako aj správy čs. MNO pre branný výbor Štátnej rady

³⁵ Bojové lietadlo Iliušin Il-2

³⁶ Viest mal na mysli letcov zo skupiny slovenských vzdušných zbraní, ktorí po vypuknutí SNP preleteli z letiska Nižný Šebeš na sovietsku stranu.

³⁷ PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 447, s. 709, správa gen. Viesta o výsledku rokovania s maršalom Konevom z 15. 10. 1944.

³⁸ Tamže, dok. 415, situačná správa gen. Viesta hlavnému veliteľovi Ingrovi z 11. 10. 1944, s. 667.

³⁹ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 18 k 29. 9. 1944 – 17. 00 hod., č. 19 z 30. 9. 1944 – 17. 00 hod., operačná zvodka č. 20 z 1. 10. 1944 – 17. 00 hod.

⁴⁰ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 21 z 2. 10. 1944 – 17. 00 hod.

⁴¹ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádní sbor v SSSR – veliteľství (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 22 z 3. 10. 1944 – 17. 00 hod., operačná zvodka č. 23 z 4. 10. 1944 – 17. 00 hod., operačná zvodka č. 24 z 5. 10. 1944 – 17. 00 hod..

z 2. októbra 1944. Tu sa okrem iného konštatuje: „...na naše nesčetné urgencye došla dne 27. 9. t.r. zpráva, že 2. parabrigáda je k odletu pripravená a že její přesun byl až dosud zdržen nepříznivým počasím nad Karpaty. Týmiž důvody byl zdržen i přelet i generála Viesta, velitele 1. armády, na Slovensko. Na pátek v noci nám bylo ze Slovenska ohlášeno, že první sled naší padákové brigády přibyl na Slovensko.“⁴²

Toto konštatovanie potvrdzuje tiež správa politického poradcu čs. vládneho delegáta Františka Uhlířa o skúsenostiach a dojmach čs. vládnej delegácie z cesty v ZSSR a na Slovensku. V nej sa konštatuje, že práve v čase, keď sa ukončili nutné prípravy na presun čs. parabrigády, „uhodilo špatné počasí a nebylo možno létat. Řadu dní pršelo, letiště bylo rozmokléa kromě toho hlavního letiště v Krosně nebylo možno používat, ježto bylo pod stálou německou palbou. Také mlhy nad Karpatami a v údolí slovenských hor nedovolovaly přelet a přistání. Situace byla o to těžší, že ve skutečnosti šlo o přelet dvou silně aktivních front, sovětsko-německé a německo-slovenské, a proto bylo jej možno provádět jedině v noci.“ Medzi prvými mal podľa tohto svedectva odletieť aj samotný gen. Viest, ktorý mal preto trikrát „prenocovať“ na letisku.⁴³ Zdržanie presunu parabrigády už krátko po príchode do Banskej Bystrice zdôvodnil nepriazňou počasia aj jej samotný veliteľ plk. Vladimír Příkryl: „Presun do Banskej Bystrice bol časove veľmi rušený nepravidelným počasím. Pri každom odlete sa stávalo, že zo startujúcich lietadiel sa muselo niekoľko vrátiť. Keď bolo nevyhovujúce počasie, neštartovalo sa vôbec. Tým sa stalo, že presun započatý 26. 9. t.r. nie je do dnešného dňa ukončený. Niekoľko ľudí z bojových jednotiek ešte chýba a majú prísť ešte ďalšie palebné priemery munície.“⁴⁴

Podľa publikovaných spomienok člena čs. vládnej delegácie Prokopa Drtinu však v súkromí medzi nervóznymi čs. predstaviteľmi čakajúcimi na odlet narastalo už na prelome septembra a októbra podozrenie, že za jeho neustálym odkladaním môžu byť aj bližšie nešpecifikované politické ciele a mocenská hra Sovietov.⁴⁵ Tu je však otázne, do akej miery

⁴² Národní archiv (NA) Praha, f. Štátna rada – Londýn, šk. 13, správa ministra národnej obrany prednesená na 14. schôdzi branného výboru v 4. zasadaní Štátnej rady z 2. 10. 1944.

⁴³ PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 563, s. 886, správa politického poradcu čs. vládneho delegáta Františka Uhlířa zo 14. 12. 1944.

⁴⁴ VÚA – VHA Praha, f. 2. čs. samostatná paradesantní brigáda v SSSR. 1944 – 1945, šk. 9, inv. č. 63, sig. 28/4, hlásenie plk. Příkryla o presune brigády z Kroščenka do Banskej Bystrice.

⁴⁵ Drtina v tejto súvislosti spomína incident, ktorý sa odohral vo vojenskej jedálni v prítomnosti príslušníkov vládnej delegácie a gen. Viesta na stretnutí s dvomi leteckými kuriérmi – príslušníkmi 1. čs. samostatného stíhacieho leteckého pluku v ZSSR. Jeden z pilotov škpt. Ján Klán urgujúci na príkaz povstaleckého velenia presun parabrigády na Slovensko tu podľa Drtinu v prítomnosti sovietskeho plk. Ivana I. Udalcova (povereného odsunom parabrigády) otvorene spochybnil sovietske informácie o zlom počasi nad povstaleckým územím. Drtina neuvádza dátum, kedy k tomuto incidentu došlo. Vzhľadom na tvrdenie, že jeho svedkom bol aj plk. Příkryl, je však zrejmé, že sa musel odohrať ešte pred 26. 9., keď veliteľ parabrigády spolu s prvou skupinou jej vojakov odletel na povstalecké územie. Svedectvo o Příkrylovej prítomnosti na tomto stretnutí však vyvracajú dobové dokumenty. Klána totiž do Krosna poslal paradoxne práve veliteľ parabrigády, a to až začiatkom októbra 1944 s písomnými informáciami pre gen. Viesta, že situácia na povstaleckom území je krajne kritická. Problematické boli tiež Klánove argumenty o dobrom počasi nad povstaleckým územím. Zlé počasie totiž v tomto čase znemožňovalo samotný odlet lietadiel z miest, kde boli zhromaždené jednotky parabrigády. Drtinovo svedectvo je napriek tomu zaujímavé, keďže naznačuje možné rozpoloženie príslušníkov čs. vládnej delegácie v predmetnom čase. Ich pochybnosti o úprimnej snahe ZSSR poskytnúť pomoc mohli vyplývať z nedávnych udalostí spojených s jeho neochotou pomôcť Varšavskému povstaniu. DRTINA, Prokop. *Československo můj osud. Svazek I. Kniha 2, Emigraci k vítězství*. Praha 1991, s. 662-663, PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 563, s. 886-887, správa politického poradcu čs. vládneho delegáta Františka Uhlířa zo 14. 12. 1944; dok. 578, s. 978, Časť správy plk. V. Příkryla o činnosti 2. čs. paradesantnej brigády v ZSSR... K misii škpt. Klána pozri STANISLAV, J. – KLABNÍK, V. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*, c. d., s. 142-143; BURSA, S. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva nad Slovenskom*, c. d., s. 105-110.

bolo toto povojnové svedectvo determinované neskorším rozčarovaním samotného Drtinu z udalostí, ktoré viedli ku komunistickému prevratu vo februári 1948 a tiež jeho následnej perzekúcii komunistickým režimom. Pochybnosti o úprimnosti tvrdenia sovietskych orgánov o zlom počasí ako jedinej príčine viaznuceho presunu parabrigády a čs. vojenskej a vládnej delegácie však pravdepodobne narastali aj v samotnej Banskej Bystrici. Podpísať sa pod to mohol fakt, že nad povstalecké územie napriek zlému počasiu prenikli a pristáli ojedinelé lietadlá a zároveň pokračovali zhody vojenského materiálu v padákových kontajneroch pre armádu a partizánov.⁴⁶ Nedôvera mohla nahlodať aj myseľ samotného veliteľa parabrigády plk. Příkryla po jeho príchode na povstalecké územie, kde každý deň túžobne očakával príchod svojich vojakov. Vo svojich spomienkach si totiž nepriamo pošťazoval, že namiesto plánovaného vysadenia jeho jednotiek sa na povstaleckých letiskách vykladali skupiny partizánov s vojenským materiálom.⁴⁷ Tu treba upozorniť, že dodnes nie sú známe žiadne informácie o jednorazovom presune nejakých väčších skupín partizánov na povstalecké územie zo ZSSR. V predmetnom čase na prelome septembra a októbra 1944 tu pristali len ojedinelé lietadlá (zväčša skutočne pre partizánov).⁴⁸ Historik Jiří Šolc napriek tomu aj na základe Příkrylovej poznámky tvrdil, že Sovieti počas realizácie vzdušného mosta na pomoc SNP zámerne uprednostňovali partizánske hnutie, keďže ho považovali za záruku takého politického vývoja na Slovensku, ktorý by viedol k zmene štruktúry spoločnosti podľa socialistických cieľov.⁴⁹ Nezohľadnil však pritom vôbec skutočnosť, že prevoz materiálu a osôb na povstalecké letiská organizovali rôzne sovietske letecké sily z rôznych materských letísk. Nie všade pritom panovalo počasie, alebo podmienky nevyhovujúce pre vzlet dopravných lietadiel určených na pomoc Povstaniu na Slovensku. Nehovoriac o tom, že je veľký rozdiel medzi presunom vojenského materiálu, resp. malých výsadkových skupín, ktoré bolo možné zhodiť nad cieľovým územím aj bez pristátia a prepravou stoviek vojakov priamo na povstalecké letiská.⁵⁰

Pochybnosti o úmysle Sovietov však v tomto čase rástli aj medzi predstaviteľmi čs. vlády v Londýne. Otázka Viestovej dopravy sa intenzívne preberala na jej zasadnutí 5. októbra, pričom z jednotlivých vystúpení bolo cítiť rozčarovanie a prekvapenie nad neustálym odkladom jeho presunu. Znepokojujúce v tejto súvislosti boli najmä informácie, že zatiaľ čo gen. Viest márne čakal na letisku, vyslalo čs. komunistické vedenie v Moskve na povstalecké územie v noci z 27. na 28. septembra vlastnú delegáciu (Ján Šverma, Rudolf Slánsky, Marek Čulen, sovietsky plk. Alexej N. Asmolov), ktorá tu mala posilniť jeho politický vplyv.⁵¹

O osude Viesta a Němcovej delegácie pritom ministerská rada nemala takmer žiadne informácie. Svoje znepokojenie s touto situáciou dávali najavo najmä ministri slovenského pôvodu (Ján Lichner, Juraj Slávik, Ján Bečko). Potvrďuje to aj bezradný komentár ministra vnútra Juraja Slávika, ktorý v tejto súvislosti upozornil, že „*nejdou ešte žiadne zprávy, jen to, že přehlíželi jednotku na hranicích*.“ Upozornil však, že na základe depeše od čs. veľvyslanca v Moskve, Zdeňka Fierlingera, možno usudzovať, že sovietska strana presun

⁴⁶ STANISLAV, J. – KLABNÍK, V. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*, c. d., s. 173, 181.

⁴⁷ PŘÍKRYL, Vladimír. *Pokračujte v horách. Svědectví zahraničního vojáka*. Praha 1947, s. 66.

⁴⁸ BURSA, S. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva nad Slovenskom*, c. d., s. 106.

⁴⁹ ŠOLC, Jiří. *Padáky nad Slovenskem. 2. československá samostatná paradesantní brigáda v SSSR*. Praha 1997, s. 108-111.

⁵⁰ K tejto problematike bližšie pozri BURSA, S. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva*, c. d.

⁵¹ Tamže, s. 116; HRBEK, Jaroslav – SMETANA, Vít – KOKOŠKA, Stanislav – PILÁT, Vladimír – HOFMAN, Petr. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944 – 1945. Svazek I*. Praha 2009, s. 295.

čs. predstaviteľov neodporúčala z bezpečnostných dôvodov. Tu treba uviesť, že išlo o pádny argument, a to vzhľadom na riziko, ktoré sprevádzalo nočné presuny lietadiel s príslušníkmi paradessantnej brigády. Za všetko hovoril fakt, že viaceré posádky let nezvládli a havarovali.⁵² Ďalší Slovák v čs. vláde minister poľnohospodárstva Ján Lichner však v prípade Viesta toto zdôvodnenie odmietol strohým pripomenutím, že ide o vojaka. S prekvapením pritom konštatoval, že „*stále ze Slovenska vyslání urgují, a přece není na místě. Je to důležité a nutno, aby vláda všemi prostředky zajistila jeho dopravu. Nechápu, proč tam není, když je tam část parabrigády.*“ Navrhoval preto „*energické usnesení, aby se Viest na Slovensko dostal.*“ Na druhej strane ani minister Lichner si nedovolil otvorene obviniť sovietske velenie z účelového oddaľovania Viestovho priletu na Slovensko. Táto obava však nepriamo vyplýva z jeho návrhu ako čeliť snahe povstaleckého velenia nahradiť nedostatok dôstojníkov tými sovietskymi: „*Myslím, že by i tomu se dalo čelit. Zde jich je nadbytek, půjčujeme je spojencům a třeba, aby MNO učinilo vše možné, aby štáb Nižborského byl dán k dispozici jednotkám na Slovensku.*“⁵³ Nemožno vylúčiť, že okrem snahy o riešenie problémov velenia povstaleckej armády tu Lichner reagoval aj na vyššie uvedenú neúspešnú snahu komunistických predstaviteľov na mimoriadnom zasadnutí SNR 23. septembra žiadať od ZSSR, aby na povstalecké územie poslalo skúsených sovietskych dôstojníkov, ktorí by pomohli zvládnuť kritickú situáciu na fronte.

Do debaty sa zapojil tiež minister financií Ladislav K. Feierabend, ktorý oddaľovanie Viestovho príchodu označil za „strašnú ranu“ pre prestíž čs. vlády, najmä s ohľadom na príchod delegácie čs. komunistov. Aj jeho reakcia však bola veľmi opatrná. Kritizoval napriek tomu snahu čs. veľvyslanca v Moskve Fierlingera, ktorý údajne Viesta od cesty z bezpečnostných dôvodov odrádzal. Poukázal pritom nepriamo na jeho blízky vzťah k exilovému vedeniu KSČ: „*Mám dojem, že podléhá nám, nikomu jinému, a třeba udělat opatření.*“⁵⁴ K opatrnosti a zdržanlivosti pri urgovaní príchodu Viesta a vládnej delegácie naopak čs. vládu vyzýval minister sociálnych vecí Ján Bečko, ktorý celkom otvorene poukázal na strategické postavenie ZSSR ako budúceho osloboditeľa Slovenska: „*Težko urgovat dnes zvlášt' důrazně Viestův příjezd, i když je tam Čulen a Slánský....máme-li urgovat příjezd vládního delegáta v době, kdy je třeba zaujmuto [!] jiné strategické hledisko, a Slovensko bude osvobozeno z jiné strany, tu pak nelze o věci uvažovat. Víme, že Sověty budou vkrátce v Bělehradu a je možno z boku už něco dělat pro ČSR za výhodných podmínek. Proto myslím neurgovat příchod, pokud věc se neustálí neb líp nevyjasní. Bude-li ovšem vláda proto, nejsem proti.*“⁵⁵ S kompromisným riešením následne do debaty vstúpil minister Václav Majer, podľa ktorého čs. vláda mala smerom k Sovietom prejavit' záujem o príčiny odkladania odletu čs. predstaviteľov, nemala však na nich robiť nátlak. Vláda sa napokon uzniesla nariadiť MZV, aby sovietska strana informovala, čo je príčinou odkladania príchodu gen. Viesta a vládnej delegácie na povstalecké územie.⁵⁶ Diskusia o tejto téme však rezonovala aj na ďalšom zasadnutí vlády, ktoré sa konalo nasledujúci deň 6. októbra 1944. Do debaty sa opäť zapojil minister Lichner, podľa ktorého vláda mala trvať na vysvetlení, „*proč byla na Slovensko dopravena nevládní delegace, a vládní dosud ne.*“⁵⁷ Jeho iniciatívu si osvojili aj ďalší členovia vlády, ktorí sa zhodli na tom, že túto otázku treba smerovať priamo do Moskvy pro-

⁵² STANISLAV, J. – KLABNÍK, V. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*, c. d., s. 179-190.

⁵³ *Zápisy ze schůzí československé vlády*, c. d., zápis o 161. schůdzi čs. vlády v Londýne z 5. 10. 1944, s. 384, 386-8.

⁵⁴ *Zápisy ze schůzí československé vlády*, c. d., zápis o 161. schůdzi čs. vlády v Londýne z 5. 10. 1944, s. 387.

⁵⁵ Tamže, s. 388.

⁵⁶ Tamže, s. 388.

⁵⁷ Tamže, zápis o 162. schůdzi čs. vlády v Londýne zo 6. 10. 1944, s. 402.

stredníctvom čs. veľvyslanca Fierlingera. Minister Feierabend pritom upozornil na hrozbu, ktorá vyplývala z nevyjasneného postavenia komunistickej delegácie. Predpokladal totiž, že ide o osoby určené do vedenia partizánskych jednotiek. Obával sa zároveň posilnenia partizánskeho vplyvu: „*Je nebezpečí, že budou dvě velitelství a začne rozvrat.*“ Sovietska strana preto mala podľa neho jasne vysvetliť, aký bude pomer veliteľa partizánskych jednotiek k veliteľovi povstaleckej armády. Štátny minister na MZV Hubert Ripka však význam tejto iniciatívy spochybnil, keďže partizáni (podľa informácií gen. Píku) už predsa vojenskému veleniu podriadení boli.⁵⁸ Narážal tu na vytvorenie Rady na obranu Slovenska 12. septembra a Hlavného štábu partizánskych oddielov 16. septembra, vďaka ktorým sa čiastočne zlepšila koordinácia bojovej činnosti armádnych a partizánskych jednotiek.

Pokračovala tiež diskusia o postavení vládnej delegácie ministra Němca. Tú vyvolal návrh ministra Bečka, aby vláda prijala uznesenie o právomociach vládneho delegáta na povstaleckom území. Jeho potrebu zdôvodňoval situáciou na povstaleckom území, na ktorú sa nedalo aplikovať znenie dohody o pomere medzi čs. správou a sovietskym hlavným velením po vstupe sovietskych vojsk na čs. územie z mája 1944.⁵⁹ S touto rezolúciou však nesúhlasil štátny minister na MZV Ripka, ktorý upozornil, že z právneho hľadiska vláda nemôže robiť nič, len čakať až Nmec prevezme oslobodené územie od sovietskeho velenia. Nepriamo pritom konštatoval, že postavenie vládneho delegáta na povstaleckom území bude závisieť len od jeho vlastnej iniciatívy. Proti Bečkovej iniciatíve vystúpil tiež minister Majer, podľa ktorého by akékoľvek uznesenie objasňujúce delegátovo poslanie len degradovalo jeho postavenie v očiach SNR.⁶⁰

Možno konštatovať, že v otázke príchodu gen. Viesta, ako aj vládnej delegácie ministra Němca na Slovensko, vládla už začiatkom októbra v radoch čs. vládnych predstaviteľov v Londýne pomerne veľká nervozita. Čs. vláda síce bola informovaná o zlom počasi v miestach odletu (ale aj nad povstaleckým územím), predpokladala však, že pod odkladanie presunu čs. predstaviteľov sa okrem toho podpísala tiež osobná iniciatíva čs. veľvyslanca v ZSSR Fierlingera. Ten mal pravdepodobne na popud moskovského vedenia čs. predstaviteľov od cesty z bezpečnostných dôvodov odhovárať. Či za touto iniciatívou stáli aj iné dôvody, sa však nikto z predstaviteľov čs. vlády polemizovať neodvážil. Je však zjavné, že zdanlivý nedostatok informácií o príčinách odkladania príchodu čs. parade-santnej brigády a čs. vojenských a vládnych predstaviteľov živil nedôveru čs. strany voči sovietskemu veleniu v otázke jeho ochoty pomôcť SNP. Možno predpokladať, že sa pod to podpísali tiež nedávne skúsenosti z postoja ZSSR v otázke pomoci Varšavskému povstaniu. A to aj napriek tomu, že ZSSR podporoval SNP vojensky takmer od jeho začiatku. Nedôveru voči sovietskym úmyslom vystupňovali najmä informácie o presune komunistických predstaviteľov na povstalecké územie v noci z 27. na 28. septembra. Nikto z čs. vlády však neupozornil na skutočnosť, že išlo o dve rozdielne akcie (zabezpečované rozdielnymi leteckými jednotkami), pričom let komunistickej delegácie zabezpečoval Ukrajinský štáb partizánskeho hnutia s jemu pridelenými leteckými prostriedkami priamo z letiska v Kyjeve.⁶¹ Čs. vláda nemala ani vyjasnenú taktiku, akým spôsobom treba v tejto záležitosti intervenovať u Sovietov. Vzhľadom na strategické postavenie Červenej armády, ako budúcej osloboditeľky Slovenska, a závislosť povstalcov od jej pomoci však vylúčila

⁵⁸ *Zápisy ze schůzí československé vlády*, c. d., zápis o 162. schůdzi čs. vlády v Londýne zo 6. 10. 1944, s. 401, 403.

⁵⁹ Tamže, s. 402, 405.

⁶⁰ Tamže, s. 402-404.

⁶¹ Bližšie pozri BURSA, S. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva*, c. d., s. 116; STANISLAV, J. – KLABNÍK, V. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*, c. d., s. 181.

akýkoľvek nátlak v podobe urgovania príchodu čs. predstaviteľov na povstalecké územie. Čs. zastupiteľské úrady v Moskve sa mali podľa dohody prijatej počas zasadnutia čs. vlády 5. októbra len informovať o príčinách zdržania ich odletu.

Táto iniciatíva však už v konečnom dôsledku, vzhľadom na nadchádzajúce udalosti, vyznela naprázdno. Peripetie okolo priletu čs. predstaviteľov na Slovensko sa totiž krátko nato skončili. V priestore zhromaždenia 2. čs. paradesantnej brigády sa totiž 6. októbra konečne zlepšilo počasie a prestalo pršať. V noci zo 6. na 7. októbra preto sovietske lietadlá konečne prepravili na povstalecké územie ďalšiu časť 2. čs. paradesantnej brigády a s ňou aj veliteľa povstaleckej armády gen. Viesta, ktorého na druhý deň nasledovala aj čs. vládna delegácia.⁶² Na povstalecké územie však nakoniec neodletel gen. Boček (krycie meno Chodský), ktorý sa v dôsledku náhlej smrti veliteľa 1. čs. brigády brig. gen. Jaroslava Vedrala (krycie meno Sázavský) počas bojov na Dukle stal jeho nástupcom.⁶³

Zo strany velenia povstaleckej armády bol Viest túžobne očakávaný. Jej vtedajší náčelník štábu Július Nosko vo svojich spomienkach tvrdil, že „po 28. septembri sme denne chodili na letisko Tri Duby, aby sme privítali gen. Viesta...a vládnú delegáciu na čele s ministrom Němcem.“ Od Viesta očakávali, okrem iného, nové informácie o sľubovaných posilách. Aj predstaviteľov povstaleckej armády pritom trápilo neustále odkladanie jeho príchodu. Samotný Viest mal po svojom prilete podľa Noska túto skutočnosť zdôvodniť tým, že „delegácia čakala, pokým jednotky 38. armády a 1. čs. armádny zbor neprekročia štátnu hranicu na Dukle“.⁶⁴ Do akej miery tento argument povstalecké velenie uspokojil, sa však Nosko nezmieňuje. Toto tvrdenie síce mohlo obstať v prípade vládnej delegácie, ktorá svoje postavenie odvodzovala od prítomnosti Červenej armády na oslobodenom území, nemalo však opodstatnenie v prípade veliteľa povstaleckej armády. Noskovo svedectvo však nepodporuje žiaden relevantný prameň a je v rozpore s vyššie uvedenými dobovými informáciami, ktoré osvetľujú príčiny Viestovho oneskoreného priletu nepriaznivými poveternostnými podmienkami. Je možné, že toto zdôvodnenie použil niekto z členov vládnej delegácie a Nosko ho dodatočne vzťahoval aj na samotného Viesta. Túto hypotézu podporuje aj fakt, že samotná vládna delegácia odletela na povstalecké územie až o deň neskôr ako gen. Viest. Dňa 7. októbra sa totiž v súlade s Noskovým svedectvom ešte zúčastnila slávnostného vztýčenia čs. štátnej zástavy na hraniciach, ako aj pohrebu gen. Jaroslava Vedrala (Sázavského).⁶⁵

Príchod Viesta, ako aj Němcovej vládnej delegácie, na povstalecké územie sa podľa predpokladu čs. vláda v Londýne od začiatku pokúšala využiť na posilnenie svojho vplyvu vo vzťahu k SNR, ako aj v samotnej povstaleckej armáde.⁶⁶ Napriek uvedenému však Viest od začiatku akceptoval existujúcu mocensko-politickú štruktúru na povstaleckom území. Uznal vedenie SNR a 13. októbra bol z titulu svojej funkcie kooptovaný za jej člena.⁶⁷ Právomoci vládneho delegáta však SNR podľa očakávania okamžite zúžila len na prostredníka medzi ňou a čs. vládou v Londýne a sovietskym hlavným velením. Toto stanovisko obsa-

⁶² Lietadlo prevádzajúce gen. Viesta a jeho štáb vzlietlo z letiska v Krosne o 23. 15 hod. 6. 10. 1944. VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádny sbor v SSSR – veliteľstvi (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 25 zo 7. 10. 1944 – 17. 00 hod. K priebehu letu bližšie pozri BURSA, S. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva*, c. d., s. 145–147.

⁶³ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádny sbor v SSSR – veliteľstvi (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 25 zo 7. 10. 1944 – 17. 00 hod., operačná zvodka č. 26 z 8. 10. 1944 – 17. 00 hod.

⁶⁴ NOSKO, J. *Takto bojovala*, c. d., s. 134.

⁶⁵ VÚA – VHA Praha, f. 1. čs. armádny sbor v SSSR – veliteľstvi (SSSR – IV) – 1944 – 1945, šk. 15, inv. č. 139, sig. B/7/1, operačná zvodka č. 25 zo 7. 10. 1944 – 17. 00 hod., operačná zvodka č. 26 z 8. 10. 1944 – 17. 00 hod.

⁶⁶ BENČÍK, A. – KURAL, V. – PIVOVARČÍ, J. Vojenské problémy SNP. In *Slovenské národné povstanie roku 1944. (Sborník příspěvků z národnoosvobodzovacího boje 1938 – 1945)*. Bratislava 1965, s. 364.

⁶⁷ Túto skutočnosť musel akceptovať aj samotný Husák. HUSÁK, G. *Svedectvo*, c. d., s. 373–374.

hovalo jej uznesenie zo 16. októbra 1944. V Londýne ho medzitým osobne prezentovala tiež delegácia SNR, ktorá tam odcestovala 7. októbra.⁶⁸ Uvedené faktory, spolu s blížiacou sa porážkou povstaleckej armády, sa podpísali pod to, že minister Němec spolu s ďalšími delegátmi opustil už 23. októbra Slovensko a odletel do Lvova, odkiaľ sa presunul do oslobodeného Chustu, ktorý sovietske velenie určilo za sídlo vládnej delegácie.

Po príchode gen. Viesta na povstalecké územie sa riešila tiež otázka postavenia brig. gen. Goliana. SNR ho totiž už na svojom 13. zasadnutí dňa 13. októbra 1944 vymenovala do funkcie zástupcu veliteľa 1. čs. armády na Slovensku.⁶⁹ Čs. vláda sa však s týmto rozhodnutím nestotožňovala, opäť však bola (rovnako ako v prípade Golianovho menovania za generála) postavená pred hotovú vec. Potvrdzuje to už rádiogram gen. Ingra z 11. októbra, v ktorom Viestovi navrhoval použiť Goliana zatiaľ ako náčelníka štábu 1. armády. Neskôr po nasadení väčších prostriedkov na dôležitom smere, „*bylo by možné ho ustanoviti tam velitelem.*“ Tieto inštrukcie však Viest obdržal až 14. októbra, teda po vymenovaní Goliana do funkcie svojho zástupcu. V odpovedi gen. Ingra informoval, že toto rozhodnutie urobil on sám, a to vzhľadom na Golianove zásluhy a funkciu, ktorú predtým zastával. SNR mala jeho rozhodnutie dodatočne schváliť. Viest pripustil, že tento postup nezodpovedal čs. predpisom, zdôraznil však, že „*z psychologických dôvodov nebolo možné to zamedziť.*“ Od gen. Ingra požadoval dodatočné schválenie tohto kroku späťne dňom 8. októbra 1944.⁷⁰ Čs. vláda a prezident síce proti tomuto rozhodnutiu diplomaticky neprotestovali, formálne ho však nijako neodobrili. Čs. MNO sa Golianovým služobným zaradením paradoxne zaoberalo ešte koncom októbra 1944. V jeho analýze pre Vojenskú kanceláriu prezidenta republiky sa konštatovalo, že menovaním Goliana do funkcie zástupcu veliteľa armády „*stane se vyšším a představeným všech velitelů vyšších jednotek, které jsou aneb ještě budou ve svazku 1. armády, tedy i vyšším, než je velitel zboru.*“ Ako vhodné riešenie preto MNO naďalej ponúkalo menovanie Goliana za náčelníka štábu 1. armády. Uvedené argumenty sa pravdepodobne (spolu s celkovou vojenskou situáciou na povstaleckom území) podpísali pod fakt, že prezident Beneš Goliana nevymenoval do funkcie zástupcu veliteľa a spis koncom októbra vrátil na doriešenie ministrovi národnej obrany.⁷¹

Vzhľadom na vyššie uvedené, je namieste tiež otázka, aký bol postoj sovietskej strany k úsiliu čs. vlády v Londýne posilniť prostredníctvom gen. Viesta svoj vplyv v SNR, ako aj v povstaleckej armáde. Určité obavy v sovietskych kruhoch pravdepodobne vyvolával úmysel čs. vlády podriaďiť v budúcnosti pod velenie 1. armády všetky čs. jednotky na východnom fronte, a teda najmä 1. čs. armádny zbor v ZSSR, v snahe vyňať ho z priamej podriadenosti Červenej armády. V tomto kontexte sa dala očakávať sovietska snaha o posilnenie svojho vplyvu v štábe veliteľa povstaleckej armády. S týmto predpokladom korešpondovali už predchádzajúce návrhy predstaviteľov KSS, aby SNR žiadala od velenia Červenej armády skúsených sovietskych dôstojníkov, ktorí by pomohli zvládnuť kritickú situáciu na povstaleckom fronte. Komunisti síce svoj pôvodný návrh nepresadili, predložiť ho však následne chceli cez svojich zástupcov v delegácii SNR priamo v Moskve. Podľa Husáka údajne samotné Predsedníctvo SNR napokon 5. októbra cestou čs. veľvyslanca v ZSSR požiadalo sovietsku vládu a veliteľa 1. ukrajinského frontu maršala Koneva o ustanovenie sovietskeho vojenského splnomocnenca pre koordináciu akcií povstaleckej

⁶⁸ HRBEK, J. – SMETANA, V. – KOKOŠKA, S. – PILÁT, V. – HOFMAN, P. *Draze zaplacená svoboda*, c. d., Praha 2009, s. 304.

⁶⁹ PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 423, zápisnica z 13. zasadnutia SNR z 13. 10. 1944, s. 674.

⁷⁰ Tamže, poznámka 1 k dok. 403, s. 650-651.

⁷¹ VÚA – VHA Praha, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky – Londýn, Košice 1940 – 1945 (VKPR – Londýn), šk. 14, sig. 31/5/1/14.

armády s Červenou armádou. Ten mal byť zároveň poradcom vedenia povstaleckej armády.⁷² Husákovo tvrdenie podporuje aj vyjadrenie čs. ministra Lichnera počas 164. schôdze čs. vlády v Londýne dňa 20. októbra 1944. Ten tu referoval o rozhovore s predstaviteľmi v Londýne prítomnej delegácie SNR, ktorí mu potvrdili jej záujem o vojenského poradcu povstaleckého veliteľa v otázkach strategicko-vojenských.⁷³ Výsledkom bol návrh čs. veľvyslanca v Moskve Fierlingera v správe čs. ministrovi zahraničných vecí z 8. októbra, v ktorom (údajne na základe vlastného náhľadu) inicioval sformulovanie čs. žiadosti pre sovietsku vládu na vyslanie skúseného sovietskeho generála na Slovensko, ktorý by pomohol koordinovať akcie všetkých zložiek, najmä armády a partizánov. Možno predpokladať, že túto iniciatívu podporovala aj sovietska strana, ktorá sa spoliehala na Fierlingerovu lojalitu a všeobecne známu náklonnosť pre politiku KSČ. Čs. vláda však, predpokladajúc v tom čase, že ide o vlastnú iniciatívu čs. veľvyslanca, tento návrh okamžite zmietla zo stola. MNO ho pritom otvorene upozornilo, aby nezasahoval do vojenských záležitostí. Podľa názoru Hlavného veliteľstva čs. brannej moci Fierlingerov návrh zveriť „naše akce na Slovensku...sovětskému generálu“ opäť len potvrdil „naléhavou nutnost, aby Fierlinger byl jako velvyslanec z Moskvy s urychlením odvolán.“⁷⁴ Pod túto podráždenú reakciu z 12. októbra sa pritom mohol podpísať aj fakt, že aj napriek Viestovmu príchodu na povstalecké územie, Hlavné veliteľstvo brannej moci stále nepoznalo sovietske stanovisko k svojmu rozhodnutiu podriaďiť veliteľovi 1. armády ostatné čs. jednotky v momente, keď dôjde k ich spojeniu s vojskom na Slovensku. Gen. Ingr to konštatoval aj v správe pre gen. Viestu z 11. októbra. Načrtol mu pritom kontúry smerníc na ďalšiu organizáciu 1. armády. Ich realizáciu síce naďalej podmieňoval sovietskym súhlasom, uskutočnenie tejto reorganizácie by však znamenalo faktickú likvidáciu 1. čs. armádneho zboru. Predovšetkým spod jeho podriadenosti navrhoval vyňať niektoré jednotky (predovšetkým 2. čs. paradesantnú brigádu, tankové, prípadne delostrelecké, ženijné, telegrafné jednotky a služby, pokiaľ neboli nutné ako jednotky divízie), a podriaďiť ich priamo veliteľovi 1. armády. Tento krok Ingr zdôvodňoval možnosťou ich využitia v širšom rámci armády. Jeho návrh obsahoval aj zrušenie samotného veliteľstva zboru a organizovanie peších jednotiek 1. armády do brigád (včítane 1. a 3. čs. brigády zboru) na prechodnú dobu vzhľadom na chudobné možnosti výzbroje. Neskôr navrhoval ich organizačné rozširovanie na divízie.⁷⁵

Je na prvý pohľad zrejmé, že tieto predstavy o reorganizácii 1. armády už nekorešpondovali s celkovým vojenským vývojom na povstaleckom území. Vzhľadom na stále viac pravdepodobnú vojenskú porážku Povstania možno predpokladať, že sovietske velenie už podobným návrhom ani nevenovalo väčšiu pozornosť. Potlačenie Povstania nakoniec definitívne znemožnilo akékoľvek návrhy na realizáciu pôvodného zámeru podriaďiť veleniu 1. armády jednotky 1. čs. armádneho zboru. Prikláňal sa k tomu aj jeho veliteľ gen. Ludvík Svoboda. V liste z 30. októbra, adresovanom vládnomu delegátovi pre oslobodené územie ministrovi Františkovi Němcovi, žiadal, aby s ním túto otázku prerokoval veliteľ

⁷² HUSÁK, G. *Svedectvo*, c. d., s. 385-386.

⁷³ *Zápisy ze schůzí československé vlády*, c. d., zápis o 164. schôdzi čs. vlády v Londýne z 20. 10. 1944, s. 504-507.

⁷⁴ NĚMEČEK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan – TEJCHMAN, Miroslav (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939 – 1945. Dokumenty. díl 2. (červenec 1943 – březen 1945)*. Praha 1999 dok. 135, telegrafická správa Z. Fierlingera pre MZV z 8. 10. 1944, s. 312-313. Pozri tiež poznámku 2 k tomuto dokumentu. Dokument pozri tiež PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 399, s. 646, pozri tiež poznámku 2 k dokumentu, kde je analyzovaná následná korešpondencia medzi Fierlingerom a MNO.

⁷⁵ PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 411, smernice hlavného veliteľa gen. Ingra pre ďalšiu organizáciu 1. armády..., s. 663.

1. čs. brigády zboru gen. Bohumil Boček.⁷⁶ Zoči-voči blížiacej sa porážke Povstania čs. vláda v Londýne na poslednú chvíľu prehodnotila tiež Fierlingerov návrh na vyslanie splnomocneného sovietskeho dôstojníka k veliteľstvu povstaleckej armády. Podpísalo sa pod to aj zistenie (tlmočené ministrom Lichnerom na vyššie spomínanom zasadnutí čs. vlády 20. októbra), že táto iniciatíva v skutočnosti pochádzala priamo od SNR. Svoj návrh preto čs. vláda prezentovala ako žiadosť SNR a veliteľstva povstaleckej armády tlmočenú v Londýne prostredníctvom jej delegácie. Tá síce vychádzala z pôvodnej požiadavky komunistických predstaviteľov SNR, nestotožňovala sa však s ich úmyslom posilniť si prostredníctvom sovietskych dôstojníkov svoj vplyv v povstaleckej armáde. Sovietsky dôstojník tu mal totiž pôsobiť len vo funkcii pozorovateľa a styčného dôstojníka, ktorý by na mieste koordinoval sovietsku pomoc Povstaniu. Vzhľadom na jeho blížiacu sa porážku však už sovietska strana na túto žiadosť nereflektovala. V odpovedi 28. októbra však Fierlinger konštatoval, že realizácia tohto opatrenia v skoršom období by podľa Sovietov splnila svoj účel.⁷⁷

Možno konštatovať, že gen. Viest už v predvečer Povstania počítal so skorým príchodom na Slovensko. Jeho poslanie na oslobodenom území sa však pravdepodobne nemalo vymykať z rozsahu kompetencií, ktoré mu vyplývali z funkcie zástupcu vládneho delegáta. Gen. Viest pritom už pred vypuknutím SNP vedel o žiadosti Vojenského ústredia, aby sa postavil na čelo povstaleckej armády. Jeho bezprostrednú reakciu na túto výzvu však nepoznáme. Je pravdepodobné, že sa spoliehal na optimálny variant SNP, ktorý počítal s otvorením priemyslov pre Červenú armádu a veľmi rýchlym priebehom oslobodzovacej akcie.

Menovaním Viesta za svojho veliteľa chcelo velenie povstaleckej armády dať od začiatku patričnú váhu vlastným rozhodnutiam. Dôležitá bola tiež akceptácia povstaleckej armády z medzinárodno-politického hľadiska. Zdôrazniť sa tým totiž mal fakt, že povstalecká armáda bola uznaná ako súčasť čs. armády. Túto skutočnosť si uvedomovala aj čs. vláda v Londýne. Vyslaním Viesta, ako vojenského veliteľa, a ministra Němca, ako vládneho delegáta pre oslobodené územie, aj keď len v modifikovanej funkcii poradcu povstaleckého vedenia, chcela, okrem iného, rozptýliť počiatočnú rezervovanosť a opatrnosť Moskvy ohľadne osôb pripravujúcich na Slovensku povstanie. Čs. vláda si však od týchto krokov od začiatku sľubovala tiež posilnenie svojho politického vplyvu voči SNR a v prípade Viesta aj v povstaleckej armáde. Dokazuje to už rozkaz o zriadení Veliteľstva 1. armády, ako aj ďalšie nariadenia, ktoré špecifikovali jeho kompetencie a právomoci. Je, samozrejme, otázne, do akej miery tieto opatrenia korešpondovali s predstavou SNR, ktorá podľa deklarácie z 1. septembra prebrala zákonnú a výkonnú moc na Slovensku. Možno však predpokladať, že výsostne vojenské otázky neboli v tomto smere pre jej predstaviteľov až také prioritné, na rozdiel od snahy, ktorú Londýn sledoval v prípade vládnej delegácie na čele s ministrom Němcom.

Aký význam čs. politickí predstavitelia v Londýne prikladali Viestovmu politickému vplyvu na povstaleckom území, dokazuje aj diskusia, ktorú na zasadnutiach čs. vlády v Londýne vyvolala otázka jeho odvolania z politických funkcií vo vláde. Samotný Viest však od začiatku akceptoval existujúcu mocensko-politickú štruktúru na povstaleckom území, ako aj nezlučiteľnosť svojich politických a vojenských funkcií. SNR síce oficiálne

⁷⁶ VÚA – VHA Praha, f. Čs. VM - SSSR, šk. 30, sig. 211/2/30, list gen. Svobodu vládneho delegátovi Němcovi 30. 10. 1944.

⁷⁷ PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie*, c. d., dok. 483, s. 751, depeša štátneho ministra Ripku čs. veľvyslanectvu v Moskve z 23. 10. 1944; dok. 506, s. 776, depeša veľvyslanca Fierlingera čs. MZV z 28. 10. 1944.

rešpektovala výber veliteľa zo strany vojenského velenia povstaleckej armády, predstavitelia KSS však na gen. Viesta od začiatku pozerali viac či menej s nedôverou a považovali ho za prevodovú páku londýnskej vlády a prezidenta Beneša.

Otázny je postoj sovietskeho vojenského a politického vedenia, a to najmä v súvislosti s úmyslom čs. vlády podriaďiť v budúcnosti pod velenie 1. armády všetky čs. jednotky na východnom fronte, a teda najmä 1. čs. armádny zbor v ZSSR. Tento krok bol totiž v danej chvíli diktovaný tiež snahou vyňať čs. zbor z priamej podriadenosti Červenej armády. Tieto skutočnosti mohli, samozrejme, vyvolať určité obavy v sovietskych vojenských a politických kruhoch, a to bez ohľadu na operatívne podriadenie 1. armády sovietskemu veleniu. Mohli sa teda hypoteticky v praxi podpísať pod oneskorený príchod gen. Viesta, čs. vládnej delegácie Němca, ako aj samotnej parabrígy na povstalecké územie. Z analýzy zápisnic z rokovania čs. vlády v Londýne pritom vyplýva, že túto eventualitu nepriamo pripúšťali aj čs. politickí predstavitelia v Londýne. Predstavitelia čs. vlády pritom predpokladali, že pod neustále odkladanie presunu gen. Viesta sa okrem zlého počasia podpísala tiež osobná iniciatíva čs. veľvyslanca v ZSSR Fierlingera, ktorý mal pravdepodobne na popud moskovského vedenia čs. predstaviteľov od cesty z bezpečnostných dôvodov odhovárať. Či za touto iniciatívou stáli aj iné dôvody, sa však nikto z predstaviteľov čs. vlády otvorene polemizovať neodvážil. Čs. vláda nemala ani vyjasnenú taktiku, akým spôsobom treba v tejto záležitosti intervenovať u Sovietov. Vzhľadom na strategické postavenie Červenej armády ako budúcej osloboditeľky Slovenska, ako aj závislosti čs. strany od jej pomoci, vylúčila vláda akýkoľvek nátlak v podobe urgovania príchodu vlastných predstaviteľov na povstalecké územie. Čs. zastupiteľské úrady v Moskve sa mali podľa dohody prijatej počas zasadnutia vlády 5. októbra len informovať o príčinách zdržania ich odletu.

Oficiálne dokumenty čs. proveniencie však uvedené domnienky nepotvrdzujú. Zdržanie Viesta, ako aj samotnej parabrígy, sa naopak ešte začiatkom októbra vo vojenských dokumentoch zdôvodňovalo zlým počasím. Potvrdzujú to predovšetkým každodenné operačné správy, podľa ktorých odlet lietadiel komplikovali nepriaznivé poveternostné podmienky v mieste pristátia, nepriateľské delostrelectvo, a tiež hmla a daždivé počasie na samotných prifrontových letiskách v juhovýchodnom Poľsku. Tu treba zopakovať, že počasie zohrávalo pri preprave jednotiek rozhodujúcu rolu aj preto, lebo letecká činnosť sa mohla uskutočňovať len v nočných hodinách.

Možno konštatovať, že pod zdržanie príchodu gen. Viesta a ďalších čs. vládnych predstaviteľov sa dokázateľne podpísalo zlé počasie nad Karpatami v predmetnom období. Viestovo zdržanie spôsobili tiež jeho rokovania s maršalom Konevom. Uvažovať, prirodzene, možno aj nad tým, či Viesta (najmä vzhľadom na jeho zdravotný stav) okrem zlého počasia od príchodu neodrádzala tiež zhoršujúca sa vojenská situácia na povstaleckom území. Táto otázka však prichádza do úvahy len v rovine špekulácií. Svojím príchodom do Banskej Bystrice 7. októbra 1944 a prevzatím velenia povstaleckej armády Viest, naopak, jasne deklaroval svoje odhodlanie pomôcť Povstaniu v kritickej situácii, a to aj za cenu vlastného života.

I. BAKA: ZUR ERNENNUNG VON GEN. RUDOLF VIEST ZUM BEFEHLSHABER DER AUFSTÄNDISCHEN ARMEE IN DER SLOWAKEI (TEIL II.)

Am 19. September 1944 wurde Divisionsgeneral Rudolf Viest vom Staatspräsidenten Edvard Beneš offiziell zum Befehlshaber der 1. (tschechoslowakischen) Armee ernannt. Viest sollte das Kommando von allen aufständischen Truppen in der Slowakei übernehmen. Zeitgleich mit der Ernennung Gen. Viests zum Befehlshaber der aufständischen Armee in der Slowakei wurden im Rahmen des tschechoslowakischen Exils lebhaft Diskussionen

über seine Kompetenzen und nicht zuletzt auch über viele politische Fragen betreffend den Slowakischen Nationalrat (Slovenská národná rada) und ihr kompliziertes Verhältnis zum tschechoslowakischen Staatspräsidenten und die tschechoslowakische Exilregierung. Diese Spannungen setzten sich fort trotz der Tatsache, dass Gen. Viest kurz vor der Ernennung zum Befehlshaber der Aufständischen seines Amtes als Staatsminister der tschechoslowakischen Exilregierung und des Stellvertreters des tschechoslowakischen Regierungsbevollmächtigten für die befreiten Gebiete der Republik enthoben wurde. Die tschechoslowakische Exilregierung war darauf bedacht, die Anwesenheit Gen. Viests in der Slowakei zu ihren Gunsten, insbesondere zur Stärkung ihrer Position im Aufstand, bzw. später in den befreiten Gebieten, zu nützen. Vieles spricht für die Annahme, dass die Repräsentanten des Slowakischen Nationalrats keine allzu große Bedeutung den explizit militärischen Fragen beigemessen hatte und insbesondere auf politische Aspekte fokussiert waren, was sich an ihrem misstrauischen Verhältnis zur Delegation der Regierung mit Minister František Němec an der Spitze deutlich gezeigt hatte. Viest selbst akzeptierte von Anfang an sowohl die bestehende machtpolitische Struktur in den aufständischen Gebieten, als auch die Unvereinbarkeit seiner politischen und militärischen Ämter. Die Mitglieder des Slowakischen Nationalrats zeigten sich zwar einverstanden mit der Wahl des Befehlshabers seitens der militärischen Führung der aufständischen Armee, jedoch deren Mitglieder aus der Kommunistischen Partei der Slowakei begegneten Gen. Viest insgesamt mit Misstrauen, da sie ihn für eine Art Umschalthebel der tschechoslowakischen Regierung und Staatspräsidenten Beneš hielten.

Weiterhin fraglich bleibt die Haltung der sowjetischen politischen und militärischen Führung zur Wahl Viests, und zwar vor allem im Zusammenhang mit der Absicht der tschechoslowakischen Regierung alle tschechoslowakischen Einheiten an der Ostfront, insbesondere das 1. Tschechoslowakische Armeekorps in der UdSSR dem Kommando der 1. Tschechoslowakischen Armee (die auf dem Gebiet der slowakischen Aufständischen als die Tschechoslowakische Armee in der Slowakei, seit Anfang Oktober 1944 dann als die 1. Tschechoslowakische Armee in der Slowakei bezeichnet wurde) zukünftig zu unterstellen. Hinter dieser Absicht verbarg sich nämlich die Bemühung der Regierung, der direkten Unterstellung des tschechoslowakischen Armeekorpses unter das Kommando der Sowjetischen Armee ein Ende zu setzen. Dieses Kalkül konnte die höchsten Kreise in Moskau verständlicherweise beunruhigen, ungeachtet der operativen Unterstellung der 1. Tschechoslowakischen Armee unter das sowjetische Kommando. Rein theoretisch konnten die genannten Überlegungen einen Einfluss nehmen auf das verspätete Eintreffen von Gen. Viest und der Delegation der tschechoslowakischen Regierung für die befreiten Gebiete, als auch der 2. tschechoslowakischen selbständigen Luftlandebrigade in der UdSSR im Gebiet der slowakischen Aufständischen. Die Analyse der Protokolle aus den Sitzungen der tschechoslowakischen Regierung in London bezeugt jedenfalls die Annahme, dass sich die tschechoslowakischen Minister der Gefahr seitens der Sowjets und deren heimlichen politischen Absichten bezüglich der Tschechoslowakei durchaus bewusst waren. Vor allem aber führten die Regierungsmitglieder die mehrmals vertagte Flugreise von Gen. Viest auf das Gebiet der Slowakei nicht nur auf die ungünstigen Wetterverhältnisse, sondern auch auf persönliche Initiative des Botschafters der Tschechoslowakei in Moskau Zdeněk Fierlinger zurück, der bemüht sein sollte, die tschechoslowakischen Exilvertreter auf Anregung der Moskauer politischen Führung von der Reise Gen. Viests abzuraten. Keiner der Regierungsmitglieder wagte es allerdings offen anzusprechen, ob eventuell auch andere Gründe dahinter gestanden haben. Die tschechoslowakische Regierung vermisste zu dieser Zeit eine klare Strategie für eine diplomatische Intervention bei den Sowjets. Angesichts der strategischen Position der Roten Armee an der Front, die als einzige alliierte Armee

infrage kam, wenn es um die Befreiung der Slowakei ging, als auch der Abhängigkeit der tschechoslowakischen Regierung von der Hilfe der Sowjetunion, wurde die Möglichkeit einer Urgenz in Moskau für eine Beschleunigung der Ankunft der tschechoslowakischen Regierungsvertreter erst gar nicht in Erwägung gezogen. Gemäß dem Beschluss der Regierung vom 5. Oktober 1944 sollten sich die Vertreter der tschechoslowakischen Vertretungsbehörden in Moskau lediglich nach dem Grund der Verzögerung des Abflugs der Delegierten erkundigen.

Die Dokumente der tschechoslowakischen Behörden bestätigen die erwähnten Annahmen nicht. Die Verzögerung des Abflugs von Gen. Viest, der Regierungsbevollmächtigten mit Minister František Němec und der 2. tschechoslowakischen selbständigen Luftlandebrigade wurde noch Anfang Oktober 1944 auf die ungünstigen Wetterverhältnisse zurückgeführt. Dies wird durch zeitgenössische Operationsberichte bestätigt, laut denen der Abflug der Flugzeuge durch ungünstige Wetterverhältnisse im Ladegebiet, die Gefahr seitens der deutschen Artillerie, starken Nebel und starken Regen an den Frontflughäfen im südöstlichen Gebiet Polens verursacht wurde. Die Wetterverhältnisse waren von ausschlaggebender Bedeutung, denn der Flugtransport von Truppen konnte nur in der Nacht durchgeführt werden.

Schlussfolgernd darf festgestellt werden, dass die Verzögerung des Abflugs von Gen. Viest und weiterer tschechoslowakischen Regierungsvertreter aus dem Gebiet der UdSSR in die Slowakei auf die nachweislich schlechten Wetterverhältnisse im Gebiet der Karpaten zurückzuführen ist. Zudem wurde die Verspätung auch durch die Verhandlungen Gen. Viests mit Marschall Iwan S. Konew, dem Befehlshaber der 1. Ukrainischen Front, verursacht. Nichts desto trotz können auch andere Gründe in Erwägung gezogen werden, z. B. der nicht optimale Gesundheitszustand Gen. Viests und die sich kontinuierlich verschlechternde militärische Lage der Aufständischen auf dem Gebiet der Slowakei. Diese und ähnliche Erwägungen liegen allerdings im Bereich der Mutmaßungen. Durch seine Ankunft in Banská Bystrica am 7. Oktober 1944 und der Übernahme des Kommandos der aufständischen Armee hatte Gen. Viest seine Entschlossenheit, dem slowakischen Aufstand trotz der kritischen militärischen Lage und seine hohe Risikobereitschaft, die ihn das Leben kostete, eindeutig zum Ausdruck gebracht.

Zoznam použitej literatúry:

BURSA, Stano. *Operácie sovietskeho diaľkového letectva nad Slovenskom v rokoch 1944/45. Časť 2: Furmani*. Krakow 2019. ISBN 978-80-971891-4-3.

BYSTRICKÝ, Jozef. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska. 1. časť. armádny zbor v ZSSR a jeho účasť na oslobodzovaní Slovenska v rokoch 1944 – 1945. V/2/1*. Bratislava 2014. ISBN 978-80-89523-28-3.

DRTINA, Prokop. *Československo můj osud. Svazek I. Kniha 2, Emigraci k vítězství*. Praha 1991. ISBN 80-7023-102-5.

HRBEK, Jaroslav – SMETANA, Vít – KOKOŠKA, Stanislav – PILÁT, Vladimír – HOFMAN, Petr. *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944 – 1945. Svazek I*. Praha 2009. ISBN 978-80-7185-974-1.

HUSÁK, Gustav. *Svedectvo o slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1969.

NĚMEČEK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan – TEJCHMAN, Miroslav (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939 – 1945, díl 2*, Praha 1999. ISBN 80-85475-47-2.

NOSKO, Július. *Takto bojovala povstalecká armáda*. Bratislava 1994. ISBN 80-85727-20-X.

PREČAN, Vilém (ed.) *Slovenské národné povstanie*. Dokumenty. Bratislava 1965.

RÁKOŠ, Elo (ed.). *Slovenské národné orgány v dokumentoch I. Obdobie Slovenského národného povstania*. Bratislava 1977.

STANISLAV, Ján Sovietsky vzdušný most a SNP. In *SNP 1944. Vstup Slovenska do demokratickej Európy. Materiály z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP 8. – 10. jún 1999*, Múzeum SNP, Banská Bystrica 1999. ISBN 80-88976-05-7.

STANISLAV, Ján – KLABNÍK, Viliam. *Slovenské letectvo 1944 – 1945*. 3. zväzok. Bratislava 2003, s. 180. ISBN 80-89169-00-7.

ŠOLC, Jiří. *Padáky nad Slovenskem. 2. československá samostatná paradesantní brigáda v SSSR*. Praha 1997, s. 108-111. ISBN 80-86158-00-4.

Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. IV. 2 (červenec – prosinec 1944). Praha 2015. ISBN 978-80-7286-243-6.